

SLOVENE NIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 12. aprila 1940.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadrudna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Centralizem, na katerega pozabljamo

Vabimo

vse ljubljanske ude Slovenskega društva na društveni sestanek v

ponedeljek dne 15. t. m.

v Trgovskem domu v Gregorčičevi ulici. Začetek ob 20. uri.

Na sporedu je poročilo o društvenem položaju in predavanje g. Janeza Grahorja: Oris slovenske kulture. Po predavanju diskusija.

Pridite vsi, da po dolgem presledku spet primemo za delo.

Ljubljanski pododbor Slovenskega društva.

upravnih zadev na banovine z namenom, da jih te preneso potem naprej na okraje, toda banovina tega ne le da do danes ni naredila, temveč celo dan za dnem bolj utesnjuje pristojnost okrajnih prosvetnih organov ter stopnjuje centralizem. Tako je tudi na vseh drugih področjih, in med tem ko je bila vsa naša pozornost obrnjena na boj proti državnemu centralizmu, so ljudje, ki so se leta in leta predstavljali našemu ljudstvu kot nekaki nositelji avtonomistične misli, ustoličili svoj banovinski centralizem, ki ima skoraj vse tiste lastnosti kakor državni centralizem.

Kakor smo poudarili že spredaj, je načelno izhodišče vseh naših zahtev in vsega našega boja — demokratizem, ta je pa zanikanje prav vsakega centralizma, državnega in prav nič manj tudi banovinskega, o katerem nam bo že še dana priložnost natančneje govoriti.

Vojna se širi

I.

Kadar smo pisali o mogočostih in razvoju sedanje vojne, smo zmeraj opozarjali na dvoje stvari. Prva je, da bo odločitev le težko izsiliti na zahodu, kjer si stojita nasproti dve nepretrgani vrsti silnih in globoko razvrščenih utrd, ob katerih bi tudi zmogovit napadalec lahko izkravvel, in da se bo zaradi tega prej ali slej moralo prenesti bojišče na vzhod, ki edino daje zaveznikom mogočost, da uveljavijo svojo premoč in si hkratu pridobijo novih zaveznikov. Druga pa je, da bodo v sedanji celostni vojni mogle zanesljivo ohraniti samo tiste nevojskujoče se sile svojo nevtalnost, ki po svoji zemljepisni legi v tem sporu ne štejejo.

Zmeraj smo tudi kazali na to, da celostni sestavi ne poznajo in po vsem svojem umskem in nravnem ustroju ne morejo poznati prave nevtalnosti. Kajti celostnost stoji v znamenju moči in sile, ki so ji neizogibno tuji pomisleki vesti, osebne svobode in iz nje izvirajoče pravice do kritike. Tuji in nerazumljivi pa ji niso samo doma, ampak prav tako tudi zunaj. Odtod nenehna uradna posredovanja in protesti zoper svobodno kritiko v tisku in sicer v vseh državah, tudi v tistih, ki imajo zakonito ustanovljeno svobodo tiskane besede. Odtod celo ostri nastopi v čisto notranjih vprašanjih gospodarske politike. So seveda tudi izjeme, nevtalci, ki se jim za taka posredovanja ni treba meniti in na katere tudi izvajami pritisk ni močan, kolikor ga sploh je. To so velike sile med nevtalci, glede katerih celostnikom ne kaže, da bi si jih napravili za sovražnike. Toda to seveda nima nič opravka s kakšnim pravnim ali nravnim priznanjem te njihove nevtalnosti.

Če pa ena vojskujoča se stranka ne upošteva nevtalnosti, je seveda tudi druga ne more, če bi bila tudi sicer pripravljena, načelno in dejansko, da jo upošteva. Kajti ne more dati, da bi se naspotnik okoristil s kršenjem nevtalnosti in mu tako prizadejal škodo. To smo videli posebno v svetovni vojni v nevtalni Belgiji. Ko so Nemci

II.

Priznati je treba, da so prišle skandinavske države v prav težak položaj. Vojaško šibke niso mogle vplivati s tistim dokazom, ki v celostnem svetu najbolj prepričuje: z oboroženo močjo. Mogle so zategadelj zastopati svojo nevtalnost zgolj s sklicevanjem na pravo in pravico, na način torej, ki v celostnem svetu prav malo šteje. Jemali so sploh od vsega začetka stvar zgolj s pravno oblikovne strani: po črkah meddržavnega pomorskega prava ima pač vsaka vojskujoča se država pravico, toliko in toliko časa ostati v njihovih ozemeljskih vodah. Videli in vedeli so, da se njihuna nevtalnost zlorablja. Toda do odločnega koraka se niso mogli povzpeli. Medtem pa so zgubljali čas. Če bi bili takoj od vsega začetka prepovedali sleherno plovbo vsakršnim ladjam vojskujočih se držav po svojih vodah, bi bilo danes marsikaj drugače. Storili bi bili to tem laže spričo številnih lastnih ladij, ki so bile potopljene zoper načela mednarodnega prava. In zlasti bi bili mogli to storiti, ker so bile že nekoč, namreč v svetovni vojni, skandinavske ozemeljske vode za vojskujoče se države zaprte, in sicer za angleške in na nemško zahtevo. Angleži so namreč takrat mogli dovažati Rusom vojni material samo ob švedskem obrežju, kajti Rusija še ni imela železnice v Murmansk. Sredi leta 1915. pa je švedska na mah ta dovoz prepovedala in položila v

Polnih dvajset let že traja boj proti belgrajskemu centralizmu. Popisali smo že vagono papirja, dokazuje njegovo škodljivost, in niti ene-ga razsodnega človeka ni več, ki bi se ne zavedal, da je on pravi vir premnogih naših tegob. Pri tem vsesplošnem boju, obsojanju in ogorčenju na škodljivi centralizem pa doživljamo ta prezanimivi nesmisel, da se je poostroval od leta do leta. Vse naše slovenske stranke brez izjeme so ga načelno obsojale, a brž ko se je dokopala katera koli do vladne oblasti, ga je nemoteno ne le izvajala, temveč neutrudno celo poostrovala. Pod vsakim JNS režimom smo bili prepričani, da je dosegel svoj višek in da se bo začelo z njegovo demontažo, kadar pride na krmilo stranka, ki je pri nas dolgo let veljala za nositeljico proticentralistične misli. Pa smo se motili. Centralizem je danes ostrejši, kakor je bil kdaj koli. Tudi prihod Hrvatov v vlado ga ni omilil. Hrvatje so si znali pač priboriti popolno avtonomijo zase, toda demontaža nesrečnega centralizma v drugih pokrajinah je seveda zadeva zastopnikov dotičnih pokrajin samih. Nam Slovencem je bilo po srbsko-hrvaškem sporazumu rečeno, da so odgovorni pač začeli že razmišljati, koliko avtonomije bi kazalo zahtevati tudi za nas, nismo pa v osmih mesecih še slišali, če so prišli v tem razmišljanju že do kakih rezultatov. Zato gre pri nas centralizem seveda naprej.

Toda ne gre nam danes za državni centralizem, o katerem smo govorili že dovolj in še bomo. Skrajni čas je, da se pri nas jasno in glasno opozori še na drug centralizem, ki ni prav nič manj škodljiv kot državni, in to je — banovinski centralizem.

Načelno izhodišče boja proti centralizmu je demokracija, ta pa sloni na prepričanju, da se mora ljudstvo samo vladati in upravljati. To pa nikakor ne velja le za velika ozemlja, pri nas na primer za pokrajine, oziroma današnje banovine, temveč prav za vse organske enote družabnega ustroja od osrednje državne oblasti pa prav do — občin.

Naš centralizem je imel do zadnjih časov svojo glavo v Belgradu, ker je bil ves državni ustroj usmerjen tako, da je odločevala prav o vsaki drobnariji belgrajska osrednja državna oblast. Zato so romali pač vsi spisi v Belgrad in tja doli so bile prisiljene dreti dan za dnem cele množice interesentov, da so izbežale in izmazale rešitev svojih zadev.

Če pa pregledujemo našo zakonodajo, opazimo vendarle, da je rešitev te ali druge zadeve prenešana časih tudi na banovine. Te vodijo seveda nižja upravna oblastva, to so okrajna načelstva in ta zopet najnižja, to so občine. Vsak izmed teh organizmov ima, rekli bi lahko, nekako svoje naravno področje. Po vseh kulturnih demokratskih državah je področje teh naravnih nižjih upravnih enot jako obširen in zato tudi nad vse ploden. Še celo v bivši Avstriji je bilo tako. Deželne vlade v njej so reševale le važnejša in načelna vprašanja in še pri reševanju teh so bile vezane na predloge nižjih stopenj. Imele so pa tudi prav široko lastno področje. Kar spomnimo se na primer na nekdanje okrajne zastope na Štajerskem ali v Primorju. In občine! Kakšno samostojnost so imele te. Toda avstrijska monarhija niti ni bila demokratična država. Če pogledamo v te, na primer v Švico, v skandinavske države, v Anglijo in drugam, potem opazimo na prvi pogled, da so nositelji prave krajevne uprave občine, v važnejših zadevah pa okrajni, a navzgor se potem področje hitro oži le na odločevanje o pritožbah in o najvažnejših načelnih vprašanjih.

In pri nas! Zakonodaja je pobrala občinam in okrajem prav vso samostojnost, banovina jim jo pa s povodnijo svojih razpisov jemlje vsak dan

